

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Έκδοσις ΜΟΥΣΙΚΗΣ & ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ — ΑΘΗΝΑΙ, ΦΕΙΔΙΟΥ 3

Συντάσσεται από Έμπειρη — Διηγήτη Π. ΚΩΣΤΕΡΙΑΝΗ

ΕΤΟΣ Δ΄

ΑΡΙΘ. 54

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1953

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ 3.500

ΚΩΣΤΑ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ

ΖΩΝΤΑΝΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

Η ΖΙΩΝΙΑ ΨΥΧΙΚΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Όλοι θυμούμαστε τη φρίκη της Έλληνικής γραμματικής στο σχολείον. Όλοι μας, ποιός λίγο ποιός πολύ, πολλά άκούσαμε και πολλά πάθαμε σκυφτοί στο θρανίο γιά φωνήεντα μακρά, γιά φωνήεντα βραχεία, γιά διφθόγγους, γιά κείνα που άλλότες είναι μακρά και άλλότες βραχεία, γιά όξειτες, γιά περισπωμένες και άλλα.

Τά παιδικά μας κεφάλια πασχίζανε νά ξεχωρίσουν διαφορές που μόνο όνομαστικά πιά ύπηρχαν σέ πράματα, που όι αιώνας —όπως τό νερό τά χαλκία της ρεματιάς—τρίψανε, στρογγυλέψανε κ' έξομοιώσανε.

Τι πιά γιά μάς μακρό και τί βραχύ!

Έχασε πιά τ' ατίε μας τώρα και καιρούς τά χνά-ρια τών παλιών ήρωϊκών μορφών, που σέ χρόνια άλογ-υμενα πήραν όι φθόγγοι αούτοι της γλώσσας μας στί στόμα του λαού, και στή σημερινή άμμηχανία τό μάτι «εόνεως προσφέρθη» νά κρατήσει μιά τελευταία ε-κόνια της έποποιίας τών στήν όρθογραφία.

Μά άν ήταν δυνατό ν' άκούσουμε τήν άρχέγονο μορφή της γλώσσας μας με τίς διάφορες άποχρώσεις και χρονικές — ρυθμικές — άξίες τών φωνηέντων της, ή όρθογραφία θάταν ίσως τότε ή άπλη και πιστή παρά-σταση μιας άκουστικής έντύπωσης, και τό άδάνατο βα-κυλικό έξάμετρο του Όμήρου θά ζωνάνευσαν στήν ά-κοή μας με ρυθμική μουσικότητα, άνάλογη του σημε-ριού δεκαπενταύλλου.

Θά ζωνάνευσαν, καθώς και κάθε άλλο έπος ή διθύ-ραμβος ή τραγωδία ή λυρικό και βουκολικό ποίημα, γιάτι ή άρχαία ποίηση βάσιζε γενικά τί ρυθμική της στήν προσωδία, και προσωδία ήταν τό είδος της ά-παγγελίας, που έδειχνε φανερά τί διαφορά τών μο-κράν και τών βραχέων συλλαβών.

Έτσι ή προσωδία ήταν κάτι τό σύμφυτο και συνά-δευε άναπόσπαστα όχι μόνο κάθε άρχαίο στίχο παρά και γενικά κάθε λέξη.

Μέ τί δύναμη της προσωδίας κάθε λέξη με τά φω-νηέντά της παρουσιάζε ένα κάποιο δικό της στοιχειώ-δες ρυθμικό σχήμα. Άν όι λέξεις που ζυμπαίνουν σ' ένα στίχο συστηματοποιούσαν άπό μονάχες τους και τίς σειρά τους κάποιο χαρακτηριστικό ρυθμικό τύπο, τότες γινόταν τό μέτρο στίχου.

Έτσι λοιπόν που ζούσαν όι λέξεις στί στόμα του λαού τήν άρχαία εκείνη έποχή, θάχαν έκτός του τονι-σμού τών και κάποια σύμφυτη ρυθμική μουσικότητα με τίς διάφορες χρονικές διάρκειες τών φωνηέντων τους, και αούτη κυρίως θά έκανε έντύπωση στούς μουσικούς— ποιητές, που τί ζούσαν και τήν άσκουαν. Αυτό τόν ίδι-αίτερο έκφραστικό ρυθμό τών λέξεων θά πρόσεχαν, ά-

ταν όργάνωναν σιγά σιγά τούς διάφορους ρυθμικούς τύπους—τά μέτρα— με τά όποία έζησαν επί αιώνας τά έπη, ή τραγωδία και ή λυρική και βουκολική ποίηση.

Όστόσο ή νεροσυρμή τών χρόνων ούδέποτε στα-μάτησε νά κυλά στί λιθάρια της, και σέ κείνα που τά παραπόταμα κουβάλησαν — δια άμορφα, όγρά, καθά-ρια και στρογγυλεμένα λιθάρια, δουλεμένα με τήν άβίαστη και άκατάλυτη έργασία τών αίωνων — και όπως αούτά είναι χαρά τό ματιού, όμοια χαϊρόταν πάντα τ' όφτι άκούοντας τή λέξη, τή δουλεμένη στί στόμα του λαού άπό τήν ίδια άβίαστη και άκατάλυτη δύναμη.

Ή ίδια αούτη άβίαστη και άκατάλυτη έργασία έ-τριψε και τρώχισε τίς λέξεις επί αίωνες τόσο, που φαί-νεται πως έφτασε στί νά μετατοπισί τό κέντρο της βαρύτητας του ρυθμού άπό τί μακρά συλλαβή της προσωδίας στήν τονιζόμενη, δηλαδή σ' εκείνη που ίσως πάντα δεχόταν κάποια μουσική έξόττητα στήν άπαγγελία.

Ή μετατόπιση αούτη του ρυθμικού κέντρου της βα-ρύτητας, όπως ήταν φυσικό, δέν είχε μονάχα συνέ-πειες γιά τί μεταγενέστερη ρυθμική αντίληψη του στί-χου άπό μέρος τών ποιητών, άλλα και, καθώς το-λμοιμε νά πιστεύουμε, ήταν άπό τίς κύριες δυνάμεις, που μεταμόρφωσαν τό ίδιο τό γραμματικό και συνταξ-τικό τυπικό της γλώσσας.

Φανταζόμενος δηλαδή, πως όπως ή άρχαία προ-σωδία θάταν άπό τίς προτύπωσης δυνάμεις που μόρ-φωσαν τό άρχαίο τυπικό, άναγκάζοντας τίς λέξεις νά τροχιστούν σέ τρόπο που νά βίνουν τό άπλούστερο, εύκολότερο και συντομώτερο ρυθμικό διάγραμμα στήν όμιλούμενη φράση, όμοια και ή μεταγενέστερη ρυθμι-κή φυσιογνωμία της λέξης, που παίρνει τί νέα της βά-ση στήν τονιζόμενη συλλαβή, άνάγκασε τίς λέξεις νά τροχιστούν, με τόν ίδιο νόμο του έλαχίστου, σέ νέα ρυθμικά διαγράμματα και μαζί με πολλές άλλες ά-φορμές, που έρευνά ή γλωσσολογία, διαμορφώθηκε σιγά σιγά τό νέο τυπικό της δημοτικής.

Όστόσο όμως τί άπόγιναν τά άρχαία μέτρα, που όργάνωσαν όι άρχαίοι μουσικοί — ποιητές άπάνω στήν προσωδία, μιά που αούτη ή τελευταία έσβησε και άπό τί συνήθεια και άπό τί μνήμη!

Ή πρώτη θετική παρατήρηση που άποκομίζουμε είναι πως γενικά, σήμερα, ή τονιζόμενη συλλαβή δίνει τί ρυθμική φυσιογνωμία και στί λόγο και στί ποίημα. Και άν ακόμα σήμερα βρίσκοιμε δώ και κεί τήν προ-φορά του λαού και σέ όρισμένες περιοχές άρκετά κα-θορατά τά ίχνη της παλαιάς άκουστικής φυσιογνωμίας

τών φωνηέντων (όπως διαφορά στην προφορά του ώμεγα, που πλησιάζει το ου, από του δμικρον, που μένει καθαρό, όμοια σε πολλές διφθόγγους, όμοια, στη Μάνη, τη διαφορά του βφιλον από του ήτα και ίότα, κ. ά.), ώστόσο αυτά μένουν μόνο σκόρπια ζωντανά άπομεινάρια, γιατί και αύτου, όπως και παντου, ή τονιζόμενη συλλαβή δίνει το ρυθμό.

"Εχουμε λοιπόν άραγες να θρηνήσουμε τον άμετά-τρεπο χαμό του άρχαίου προαιδιακού ρυθμού :

"Ας άρχίσουμε καλύτερα, με ποίη, την έρευνα και άς γυρέψουμε να δοθμε πώς ζουν οι ρυθμοί, που οργανώθηκαν από το σημερινό τονισμό της λέξης και που έδωκαν γένεση στην τόσο πλούσια δημοτική ποιή-ση μας από το μεσαιόνα και άδωθε. "Ας έπαναλάβουμε κ' έδω την ίδια πάλι έρευνα που κάματε στην προη-γοούμενή μας μελέτη για τη Βυζαντινή μουσική—Έρευνα καρποφόρα—όταν με την ίδια πίστη βγήκαμε, γυρεύον-τας στο λαό τα ζωντανά στοιχεία της μουσικής του.

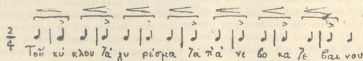
Για τó νέο μας σπουδαίο ζήτημα έχουμε στη διά-θεση μας πολλές συλλογές δημοτικών ποιημάτων—'Ακριτικός κύκλος, Ρωτόκριτος, Κρητικό θέατρο, τα Κλέφτικα, τά μοιρολόγια κ.λπ.

Στη βάση, συναντούμε τó δεκαπεντασύλλαβο: Έχο-με όμως και πλούσια παραδείγματα άλλων μέτρων.

"Αρχίζοντας τη μελέτη από τó δεκαπεντασύλλαβο, παίρνουμε γιά παράδειγμα την άρχη του Ρωτόκριτου.

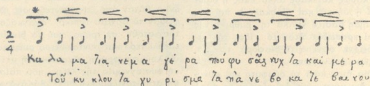
Τού κύκλου τά γυρίσματα π' άνεβοκατεβαίνου

Και τó πρώτο χαρακτηριστικό που χτυπά στην

όπου ή μετά τó χάρισμα συλλαβή είναι ή ίσχυρά, και τά άποπάνω μουσικά σημεία δείχνουν τη δυναμική αū-ξηση από την άρση στη θέση.

Συνά όμως έχουμε άρχες στίχου, που άρχίζουνε από θέση, και όπου έπομένως λείπει ή άρχική άρση—ή προανάκρουση. "Ας μη νομίσουμε πώς έχουμε έξαι-ρηση στο νόμο, γιατί έδω ή άρχική άρση ύπνοείται. "Η είναι ή τελευταία συλλαβή τού προηγούμενου στί-

Και αύτά πάλι τά ρυθμικά κύτταρα με τά ρυθμικά τους κέντρα (τις θέσεις), έχουνε τη ρυθμική τους Ιε-ραρχία, γιατί, όπως τó πρώτος φθόγγος τού κανονικό παράδειγμα τού Ρωτόκριτου που πήραμε, βρέθηκε ά-σθενέστερος τού δεύτερου: Το υκ ό — όμοια δλάκτερο τó δεύτερο κύτταρο είναι άσθενέστερο τού τρίτου, τó τέταρτο τού πέμπτου και τó έκτο τού έβδομου: δηλαδή ή πρώτη, τρίτη, πέμπτη και έβδομη θέση είναι ίσχυ-ρότερες από τις άλλες, που πάλι έρχονται σαν νέες προανάκρουσες σ' αυτές, σε τρόπο που έχουμε :

Τουκό κλουταγυρί αματαπανεβοκατεβαί νου

Και οι τέσσερις αυτές θέσεις είναι της δεύτερης Ιεραρχίας.

προσχή μας είναι ή σειρά της ταχτικής διαδοχής μιας άτόνου και μιας τονιζόμενης συλλαβής, δηλαδή άκούμε :

Τουκό κλουτά γυρί σματά πανέ βοκά τεβαί νου και, έπειδή είναι περιττοσύλλαβος, περισσεύει μία άτων συλλαβή τού τέλος.

"Εχουμε, λοιπόν, στο στίχο ένα ρυθμικό κύτταρο άποτελούμενο από μίαν άτωνη, άκολουθούμενη από μιά τονιζόμενη συλλαβή. Μία άρση και μία θέση: Το υκ ό,—και αύτό τó ρυθμικό κύτταρο με την επανά-ληψη, όπως είδαμε, κάνει δλάκτερον τó στίχο.

Αύτό τó ρυθμικό κύτταρο, δηλαδή μία άρση και μία θέση, οργανώνει όχι μόνο τó στίχο, παρά και γε-νικά όλη τη σύγκρουση μουσική, και έχει ως χαρακτηρι-στικό τήν προανάκρουση, δηλαδή την άρχική άρση που καταλήγει στη θέση ή όποια άκολουθεί. Είναι παγκόσμιος νόμος, συνέπεια της παγκόσμιας έλξης: Γιά να χτυπήση κανείς μ' ένα σφυρί, πρέπει πρώτα να τó σηκώσει.

"Αν μεταχειριστούμε για περισσότερη σαφήνεια τά σημάδια της μουσικής, έχουμε για μέν τó κύτταρο :

για δέ τó στίχο δλάκτερο :

που χρησιμοποιεί κ' έδω για προανάκρουση, ή έπι-τέλους, προανάκρουση είναι ή άνάσα που παίρνει κα-νείς για να δόση μιά τονιζόμενη συλλαβή. Γιά παρά-δειγμα παίρνουμε τó δεκαεπτασύλλαβο λαϊκό στίχο τού Καλαματιανού χοροδύ :

Καλαματιανέ μ' άγέρα, που φυσάς νύχτα και μέρα όπου έχουμε πάλι τόν ίδιο οργανισμό τών ρυθμικών κυττάρων, και με άντιπαροβολή με τόν προηγούμενο :

Με τόν ίδιο όμως πάλι νόμο, ή πρώτη άπ' αυτές τις θέσεις είναι ή προανάκρουση στη δεύτερη, και ή τρίτη στην τέταρτη, ώστε σε μιά τρίτη Ιεραρχία έ-χουμε :

Τουκυκλουταγυρί αματαπανεβοκατεβαί νου

Κ' έδω πάλι, στις δύο αυτές θέσεις της τρίτης Ιε-ραρχίας, νιώθουμε από τόν ίδιο παγκόσμιο νόμο μιά τέταρτη και τελευταία Ιεραρχία μιάς γιγάντιας άρσης, που πέφτει σε μιά γιγάντια θέση, πάλι τó σφυρί, που πρώτα σηκώνεται και ύστερα χτυπά, και αύτή τη φο-ρά χτυπά τη ρίμα. Είναι ή χειρονομία που έρχει δλά-κερου τού στίχου.

Βλέπουμε λοιπόν, πώς ό μεγαλύτερος άπ' όλους

«ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ»

τους τονισμούς είναι ο τελευταίος, ο τονισμός της ρίμας, και αυτό άπ' τον παγκόσμιο νόμο της έλλξης που, γιά να πάση κάτι πρέπει πρώτα να σηκωθή. Και είναι τόσο ισχυρός αυτός ο τελευταίος τονισμός της ρίμας,

που μπορεί να δεχτή μιá προσωδία, δηλ. επέκταση ή άλλον άρτιο άριθμό ποδών (μουσικών μέτρων.)

*Ετσι μπορούμε νάχουμε, με τή μουσική παράσταση

C $\bar{f}$ $\frac{4}{4}$

Τού κί κλου λά γυ ρί σμα ζα μιά νε βο κα γε βαί του

ολάκερο το στίχο σέ τέσσερα πλήρη μουσικά μέτρα, και τό άποπάνωθε μουσικό σημείο δείχνει τή δυναμική αύξηση πρós τήν τελευταία τονιζούμενη συλλαβή της ρίμας: 'Από τό τελευταίο μέτρο λείπει ο χρόνος ενός τετάρτου, δηλαδή μιός συλλαβής, και συμπληρώνεται από τή συλλαβή της προανάκρουσης του επόμενου στίχου και έτσι όλοι οι στίχοι του έπους δένονται σ' αυτό τό ρυθμικό σχήμα, που σάν κύκλος γυρνά πάντα από τό τέλος στην άρχή. 'Η τελευταία όστη συλλαβή του όλου στίχου παρουσιάζεται λοιπόν σάν τό αναπήδημα του σφυριού στό άμόνι ύστερα από τό μεγάλο χτύπο της ρίμας, και αυτό τό αναπήδημα μαζί με τίς πρώτες πάλι συλλαβές του επόμενου στίχου ξανασπεύδει με τό γύρισμα του ρυθμικού αυτού σχήματος στή δεύτερη ρίμα και καθέξη.

Αυτή είναι στή βάση και ή όργάνωση της παγκόσμιας σύγχρονης συμφωνικής μουσικής, που με άπειρα άλλα ρυθμικά τεχνάσματα, άλλοτε ποικίλλει, άλλοτε επέκτεινει και άλλοτε διασπά τό στοιχειώδη αυτό ρυθμικό τύπο του τετράμετρου.

*Ωστόσο δέ βρήκαμε ακόμα πουθενά τό άρχαίο ρυθμικό πνεύμα. Ποδ είναι τό μακρό και που τό βραχύ, σέ όποια βασίζει τό άρχαίο μέτρο τήν έκφρασή του:

Είναι άλήθεια πώς όση καλή θέληση και άν βά-

ζουμε να μεταχειριστούμε προσωδία και να επέκτεινουμε τίς τονιζούμενες συλλαβές, δέ φτάνουμε να ζωντανέψουμε τον άρχαίο ρυθμό.

Μά πώς τά δημοτικά τουτα έπη σώζονται από τό μεσαιώνα και τόσο χρόνια πανταχού της 'Ελλάδας και διατηρούνται στό στόμα του λαού, ο όποιος, έτσι κι' άλλιώς, ούτε διαβάζει ούτε άπαγγέλλει: 'Ισώς νιώθουμε πώς, με τήν άπάντηση, μπορεί και να μάς άνοιχτή ο δρόμος γιά τήν καρποφόρα έρευνα. Και άλήθεια οι φιλολογούντες τά γνωρίζουμε αυτά τά ποιήματα και τά άπαγγέλλουμε, και ίσως έξέρουμε και μερικά εκ στήθους: άλλοιμονο όμως στό έπη ούτά άν ο λαός έκανε τό ίδιο με μάς θάταν καιρός που ένα-ένα θά τό είχε πάρει ή άλημονιά. 'Ο λαός δέν άπαγγέλλει.

'Ο λαός τά τραγουδεί* και μάλιστα, κάτι περισσότερο ακόμα, τά τραγουδεί χορευόντας.

Νιώθουμε άμέσως πώς τά δάχτυλά μας άγγίζουν τούτη τή φορά τό σφυγμό της ζωής, που έζησε πάντα ανάμεσά μας από, δέν ξέρουμε, πόσο άρχαία έποχή, που μάς συνόδεψε άνάμεσα στή σκλαβιά, που λάλησε και στήν ήσυχη ρεματιά μά και ψηλά στ' άρματολίκι και κράτησε άκόμημη τή φυλή, — της ζωής του δημοτικού τραγουδιού.

*'Ας δοίμε λοιπόν πώς τραγουδεί και πώς χορεύει ο λαός τον περίφημο δεκαπεντασύλλαβο στίχο.